

Britské listy

1938: *Obsazení českého Těšínska bylo v Polsku všeobecně považováno za velký úspěch*, říká profesor Jerzy Tomaszewski v rozhovoru s Aleksandrem Kaczorowským.

Aleksander Kaczorowski: Dvakrát v tomto století vstoupila polská vojska do Československa: v roce 1939 a o 30 let později, v roce 1968, jako člen Varšavské smlouvy. Tehdy jsme neměli zbylí. Ale proč jsme to udělali 2. října 1938? Přece ne ze sympatií k Hitlerovi?

Jerzy Tomaszewski: Okupace Zaolží byla důsledkem polsko-československých poměrů v celém meziválečném období, když jsme soupeřili o pozici ve střední Evropě - o to, kdo tady bude prvním spojencem Francie. Byly okamžiky lepší i horší, ale naše vztahy se podstatně zhoršily v roce 1933, když skončil fiaskem pokus společně čelit projektu čtyřdohody. Ten pakt vyvolával neklid ve Varšavě i v Praze, protože otevíral perspektivu, že Itálie, Německo, Anglie a Francie budou rozhodovat o osudu menších států. Ministr Józef Beck se dokonce na podzim vydal do Prahy, přestože se s ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem upřímně nesnášeli.

Co chtěl Beck Benešovi navrhnout?

Polská koncepce předpokládala rozhodný protest proti jakýmkoli pokusům o dohodu čtyř mocností bez účasti zainteresovaných menších států. Paříž přece měla vůči Varšavě a Praze spojenecké závazky. Ale Beneš se na poslední chvíli rozhodl pro dohodu s Francií a díky diplomatické intervenci dosáhl zmírnění některých článků připravované čtyřdohody, která se ostatně nakonec neuskutečnila.

K tomu přistupovala změna německé politiky. Ve 20. letech byla německá politika vůči Polsku nepřátelská, usilovala o změnu hranic, i když deklarovala použití mírových prostředků. Když se Hitler dostal k moci, na polském MZV se zrodila myšlenka, že Hitler jako Rakušan bude mít zájem o jih, ne o východ, takže Polsko se s ním bude moci dohodnout. Od podzimu 1933 započala tichá polsko-německá jednání. Ani Francie (spojenec Polska!), ani Československo o nich nebyly informovány; naopak, naši diplomaté tvrdili, že se nic neděje. Vedla k podpisu deklarace o nepoužití síly. To znamená dohodu nižšího stupně než je pakt o neútočení, ale jeho praktický význam byl mimořádně velký. Německo se pojistilo na východě, locarnské dohody mu už předtím daly záruku na západě, a teď získalo volné ruce na jihu.

A co to dávalo Polsku?

Ve Varšavě vládl názor, že to bude pro Polsko dlouhodobě výhodné. Ohrožení přicházelo z východu, ale tam existoval pakt o neútočení, nyní bylo potřeba pojistit se na západě. Postoj Francie, po zkušenostech z Locarna, vyvolával nedůvěru. Nyní se tedy rozvinula myšlenka dohody malých zemí mezi Německem a Ruskem, od Baltu po Černé moře. Varšava chtěla vytvořit blok, který by v Evropě zajistil mír a dlouhodobou stabilitu.

Zajímavá koncepce...

Ano, ale měla slabý bod - značná část těch zemí byla rozhádaná. Nemohlo být řeči o její realizaci bez dohody Maďarska se svými sousedy, ale v tom překáželo Československo, které mělo vlastní systém spojenců: Malou dohodu, spojující Československo, Jugoslávii a Rumunsko právě proti Maďarsku. Bylo tedy třeba eliminovat Československo jako podstatný a nezávislý faktor středoevropské politiky.

Polsko-československé vztahy tedy byly tak špatné nikoli kvůli postavení polské menšiny na Těšínsku, pouze kvůli zásadním neshodám zahraniční politiky. Beneš věřil v solidaritu demokratických zemí, Beck (a především Pilsudski) byli v tomto směru skeptici. A měli

pravdu.

Polsko-československé vztahy mohly být špatné i z jiných důvodů. Říkal jste, že Beckovi nebyl Beneš sympatický.

Beck ho nesnášel. Pilsudski se o něm také vyjadřoval nediplomaticky. Neznám Benešovy soukromé projevy, ale mám dojem, že byl sice elegantnější, nepocházel z armády a proto nepoužíval kasárenský slovník, ale i on se o Polsku vyjadřoval velmi kriticky.

V českých intelektuálních kruzích byl dost obvyklý negativní poměr k polské politice. V Polsku vládla diktatura, i když nedůsledná a dost slabá. Československo cítilo hrdost na svou demokracii. Prezident Tomáš Masaryk byl přesvědčen, že existence Československa závisí na zachování demokracie v celé Evropě a na mezinárodní spolupráci. Proto československá koncepce zahraniční politiky stavěla do popředí působení ve Společnosti národů, spolupráci s Francií a s dalšími demokratickými státy.

Beneš byl Masarykovým žákem. Jeden český spisovatel řekl, že Masaryk věřil v Boha a Beneš v Masaryka.

Pohrdlivý vztah Pilsudského k československým koncepcím zahraniční politiky možná pramenil z toho, že viděl slabost jejích základů?

V mnoha oblastech polské zahraniční politiky vládly iluze, ale z tohoto hlediska - poměru k mocnostem - byla polská politika strážlivější a možná i cyničtější. Převládalo přesvědčení, že v Evropě začínají mít vrch diktátorské systémy a nacionalismus, vůči němuž skýtá perspektivu pouze autoritativní režim.

Dochoval se pozoruhodný dokument MZV z roku 1938 na téma situace Židů ve světě a v Polsku. Proč jsou Židé nebezpečím pro Polsko, ptá se. Mimo jiné proto, že jsou stoupenci demokracie.

A demokracie odzbrojuje, oslabuje...?

Podlé té úvahy - stojí proti zájmům polského národa.

V případě Československa se to nepotvrdilo?

Tragédií Československa bylo, že tam skutečně věřili ve spojení a solidaritu demokratických zemí. Proto Mnichov znamenal katastrofu, zhroucení samotných ideových základů, na nichž byla budována bezpečnost republiky. A něco takového odzbrojuje, znemožňuje postavit se na odpor.

Protože se ukazuje, že demokratické a autoritářské státy se mohou s úspěchem dohodnout a rozdělit si sféry vlivu?

Ano, pokud jsou to mocnosti.

Jak došlo k tomu spojení Německa, Itálie, Francie a Anglie v Mnichově?

Myslím, že rozhodly rozhovory Hitler-Halifax na podzim 1937. Celý ten rok a dokonce už od roku 1934 rostlo napětí mezi Německem a Československem a Rakouskem. Anglie byla velmi znepokojena německými nároky a 19. listopadu 1937 lord Halifax navštívil Hitlera. Halifax se vyjádřil způsobem, který naznačoval, že Anglie nemá zásadních námitek proti změně hranic ve střední Evropě mírovou cestou; při té příležitosti se zmínil o Gdaňsku. Halifax sice zdůrazňoval mírovou cestu eventuelních změn, ale pro Hitlera bylo důležitější, že Velká Británie nebude těm změnám překážet.

Věděli o tom Poláci?

Rozhovor měl být přísně důvěrný, mohli být informováni pouze francouzští a italští politici. Ale Němci, na polský dotaz, informovali i Polsko, a zdůraznili, že Halifax se zmínil o Gdaňsku

a o "koridoru", kdežto Hitler to přešel mlčením. Tím německá strana naznačovala, že Velká Británie je ochotna předat Třetí říši polská území výměnou za mír v Evropě.

V lednu a únoru 1938 došlo ke vzájemným návštěvám polských a německých politiků. Polsko vzalo na vědomí, že Německo nemá v úmyslu řešit problém Československa ("dřív nebo později to slepé střevo musí být vyoperováno") a zajímá je Rakousko. Německo se naopak zavázalo, že v případě "nějaké akce v té věci bude preferována dohoda s Varšavou" a budou zohledněny polské zájmy na Těšínsku.

To vypadá jako vzájemná *carte blanche* k agresi vůči třetí zemi.

Nebyla to formální dohoda, pouze taková domluva mezi politiky dvou sousedních zemí. Začala se komplikovaná diplomatická hra, která trvala celý rok 1938. Němci rozehráli otázku německé menšiny v Československu, ale aby se stala mezinárodním problémem, k tomu musely na Československo vyvíjet nátlak i další země - Polsko a Maďarsko. Polská strana formálně přednesla požadavek na vyřešení problémů, které trápily polskou menšinu. Snažila se přednést stejné požadavky jako Německo, tzn. aby polská menšina nebyla nijak znevýhodněna proti německé. To je teoreticky rozumné, ale v létě 1938 to fakticky znamenalo vyjít vstříc německé politice.

Polsko začalo rovněž vyvíjet tlak, aby se Slovensko odtrhlo od Čech. 28. března 1938 polský velvyslanec v Praze napsal do Varšavy, že doporučil konzulovi v Bratislavě Lacižskému, ať řekne páteru Hlinkovi, přednímu slovenskému separatistovi: "Polsko potřebuje na své jižní hranici silného, přátelského partnera. Proto se v příznivém smyslu zajímá o všechny projevy vzniku slovenské státnosti". Těžko se to dalo říci jasněji: naši milí, chceme, abyste se odtrhli od Čech.

Taková byla skutečná polská politika, jejímž cílem byla eliminace Československa jako nezávislého, samostatného faktoru v Evropě, neboli odstranění překážky na cestě k realizaci koncepce širokého spojení od moře k moři. Ve Varšavě nikdo nemyslel na to, že by Československo dostalo k pohlcení Německo, protože to by bylo v rozporu se zájmem polského státu. Šlo o to, aby Československo přestalo škodit při vytváření spojení a stalo se jeho článkem.

Proto, když od jara 1938 Paříž naléhala, aby Polsko spolupracovalo při obraně Československa a intervenovala v Berlíně, Beck odpověděl vyhýbavě a vysvětlil, že nemáme žádné závazky.

To ovšem znamená: neuděláme nic.

Jenomže tehdy "nic" vedlo k rozbití Československa. A polská diplomacie dělala mnohé, i když skrytě, aby jižním sousedům zkomplikovala situaci.

Září 1938, to už byl otevřený tlak ze strany Německa, snaha o odtržení českých pohraničních území. Z polské strany byly zahájeny přípravy k případnému získání té části českého Slezska, kde žilo mnoho Poláků. Začaly se tvořit speciální operativní skupiny pod vedením generála Wladysława Bortnowského. Polské diversní skupiny, které byly vytvořeny již v roce 1933 a byly v průběhu léta 1938 urychleně dobudovány, zahájily diversní činnost.

V čem spočívala?

Zpravodajská činnost, útoky na české úředníky, pumové útoky, přípravy na vstup polských vojsk.

A teď vznikl problém. Polsko prohlašovalo, že nikdy nevystoupí proti Francii a není pochyb, že to bylo jeho skutečným úmyslem. Současně s tím se ale připravovalo na boj s Československem, což vyplývá i z pozdějších zpráv z obsazení Zaolží. Lze si tedy představit dramatický scénář: Československo odmítá německé požadavky, Německo útočí, Československo klade odpor. Francie - bez ohledu na všechna dřívější prohlášení - je přinucena vystoupit na jeho obranu, protože obsazení Československa Německem by značně změnilo poměr sil v Evropě. V téže době Polsko útočí na Československo...

Znamená to, že Polsko by se společně s Německem dostalo do války s Francií?

To zní velmi nepravděpodobně, ale logika událostí k tomu mohla dospět. První světová válka vypukla v důsledku logického sledu událostí, i když vlády mocností, které se jí účastnily, si to nepřály.

Stalo se ale něco jiného: Československo se podřídilo Francii a Velké Británii, odevzdalo Sudety, polská vojska bez boje obsadila Zaolží, Československo přijalo polské ultimátum a bylo eliminováno z mezinárodní politiky.

V té době se ve Varšavě objevují snahy, jak nesamostatné okleštěné Česko-Slovensko (pomlčka se objevila v názvu státu 22. listopadu 1938, když Národní shromáždění schválilo ústavní zákon o autonomii Slovenska) přimět ke spolupráci s Polskem. A skutečně, v Praze byly takové nálady: no co, zbývá nám jedině spolupráce s Polskem... Jenže na to už bylo příliš pozdě, jestliže Česko-Slovensko bylo vydáno na milost a nemilost Německu. Tímto způsobem, při úsilí o vytvoření velkého středoevropského obranného spojení, Polsko ve skutečnosti napomohlo německým úspěchům.

To v Polsku nebyl nikdo, kdo by předvídal, že Beckovo jednání může vést k opačnému výsledku, než jaký zamýšlel?

Beck měl v polské vládě zvláštní postavení, radil se jen s Pilsudským a ten byl dost uzavřený. Jedinou dochovanou stopou té koncepce, kde o ní otevřeně mluví, je strojopis anonymního referátu, předneseného na MZV v roce 1934 pro pracovníky v diplomacii, který je informuje o směrech polské politiky na jih od Karpat.

A v Polsku nebyl nikdo, komu by došlo, že společná akce s Hitlerem proti Československu v roce 1938 se může obrátit proti nám?

Opozice měla k zahraniční politice vlády velmi kritický vztah, ale i socialisté vítali s radostí anexi Zaolží. Snad jen lidovci měli větší výhrady, a najdeme je i v židovském tisku.

Myslelo se, že náš nárok na Zaolží je oprávněný?

Dost obecně - ano.

Opravdu?

To je komplikovaná věc. Těšínsko se spolu se zbytkem Slezska nacházelo ve sféře českého vlivu a stalo se součástí zemí svatováclavské koruny.

Potom se ocitlo v habsburské monarchii a jeho osud byl spojen s jejím osudem. Všeobecně je považováno za část tzv. rakouského záboru, ale byl to jiný kraj - obývaný sice částečně polským obyvatelstvem, ale administrativně samostatný a odlišný.

Češi byli hluboce přesvědčeni o místním ohrožení "odvěkého" českého obyvatelstva polonizací. Básník Petr Bezruč napsal na konci minulého století: "Sto tisíc nás poněmčili, sto tisíc polštili".

Poláci viděli ohrožení "odvěkých" polských obyvatel Slezska v čechizaci. Dalším prvkem byla germanizace. Tam se doslova odehrával boj o duši. Ale místní obyvatelstvo nebylo primárně ani české, ani polské, bylo prostě místní.

Existuje zajímavý dokument, vzpomínky starosty jedné vesnice z tarnobrzského okresu Jana Slomky, vydané poprvé před 80 lety. Starosta vzpomíná, jak se v jeho vesnici v roce 1863 říkalo, že různí lidé "šli k Polákům" - tedy že se přidali k povstání. Místní rolníci se totiž nepovažovali za Poláky - byli to prostě rolníci.

Poláci, to byla šlechta, páni. Slomka píše, jak se on sám stal Polákem: čtením novin, lidových kalednářů atd. Ale negramotní rolníci z jeho oblasti nebyli primárně Poláky, mluvili místním jazykem, tedy dialektem polštiny, ale polské národní povědomí získali až ve druhé polovině

19. století, mimo jiné pod vlivem školy.

Podobně tomu bylo v Mazursku, jenže tam nebyla jiná varianta než polská.

Samozřejmě, a v Mazursku byly rovněž zemanské vesnice, s tradicemi donací od polských králů.

Na Těšínsku neexistovala výrazná jazyková hranice mezi slovanskými národními dialekty, podobně jako na slovensko-polském nebo slovensko-českém pomezí. Národní povědomí tam přišlo zvnějšku, přinesli je studenti vracející se domů z velkých měst království.

Nejdřív získala národní povědomí evangelická střediska. Evangelíci museli - na rozdíl od katolíků - číst Písmo Svaté, takže se dříve naučili číst a psát. A s osvětou přišla polská nebo česká národní ideologie. Pawel Stalmach, vynikající národní buditel na Těšínsku, psal, jaký vliv na něj měl pobyt mezi Slováky ve 40. letech minulého století a vliv slovenských národních buditelů - evangelíků: začal se zamýšlet nad národními problémy a stal se Polákem.

K rozdělení na Poláky a Čechy došlo na Těšínsku v zásadě ve druhé polovině 19. století. Ale netýkal se všech. Vznikla tam rovněž s Německem sympatizující Slezská lidová strana. Jak čeští, tak polští buditelé považovali její členy za zrádce. Ale oni prostě chtěli zachovat regionální svéráz, distancovali se od česko-polského sporu, stavěli se odmítavě k přistěhovalcům.

Celkově velká část místních obyvatel, kteří se považovali za Poláky, Čechy nebo Slezany, žila pokojně, neboť ty spory neměly zásadní význam pro každodenní život. Hovořili stejným nářečím. Před lety česká zpěvačka spojená s opozicí Marta Kubišová zpívala lidovou píseň, kterou interpretuje také skupina "Mazowsze"; je polská stejně tak jako česká. V Čechách i v Polsku žije mnoho Buzků, což je slezský rod z etnického pomezí, jehož větve při různých příležitostech přijímaly různou identitu.

Kolik tam vlastně bylo Poláků?

Na Těšínsku - v části, které se nalézala v Československu - žilo podle sčítání lidu z roku 1910 138 tisíc osob používajících polský jazyk, a podle sčítání z roku 1921 - cca. 90 tisíc Poláků. Nejsou to zcela přesné údaje. Podle mého názoru spojení s tradicí, polskou kulturou - a polské tradice tam jsou skutečně silné, zejména v evangelických střediscích - si uchovávali místní, zatímco cechizaci častěji podléhali přistěhovalci.

Před rokem 1914 tam byla velká imigrace z Haliče, převážně negramotných chudých rolníků. Přijížděli do země, kde si konečně mohli vydělat. Šli pracovat do dolů, kde dozorcí, inženýři, úředníci byli Češi. Češi jim imponovali, byli vyšší vrstvou.

Byly to země svatováclavské koruny, takže tam byl větší český administrativní vliv, česká společnost byla bohatší. Jinou věcí bylo, že Praha se před 1. světovou válkou o Těšínsko nezajímala. Místní Češi tam trpěli pocitem opuštěnosti, který vyjádřil v některých básních Bezruč.

V roce 1918 se spoléhalo na to, že Československo a Polsko se dohodnou na mírovém rozdělení tohoto území.

Ale státy se nepokusily dohodnout. Ve Slezsku na jaře 1918 vznikly místní české a polské orgány, které musely najít nějaké praktické řešení. Nouzová demarkační linie byla stanovena tak, že tam, kde byl starostou Polák, obec podléhala polské Národní radě, a kde byl starostou Čech, českému Národnímu výboru.

Bylo to pravděpodobně blízké etnografickému rozdělení a ukázalo se to jako výhodné pro Varšavu (nebo spíš pro Krakov, který měl silnější vazbu na polskou část Těšínska), protože bylo těžko pomyslet na něco víc. Polská vláda tedy uznala dohodu. Ale vláda v Praze - ne. Praha prohlásila, že do státu jsou začleněny všechny země českého království, a Těšínsko, od Ostravy a Karviné až po Bielsko, bylo jeho součástí.

Včetně Bielska?

Ano. Rovněž vesnice pod Bielskem, osídlené především Poláky, byly zeměmi českého království. Naopak Biala, která dnes tvoří s Bielskem dvojměstí, to byl tzv. rakouský zábor, tedy Halič.

V prosinci 1918 byly v Polsku vyhlášeny volby a v dočasně vymezené polské části Těšínska byl ustaven volební okrsek. Praha protestovala, protože konání voleb by znamenalo *fait accompli*: převzetí území pod polskou státní suverenitu. Praha to uznala za porušení dosavadního *statu quo* a v lednu 1919, těsně před volbami, vyslala vojsko, aby jim zabránila.

Československá vojska překročila dočasnou hranici, došla k horní Visle, ale musela po přerušení bojů v důsledku intervenci Dohody ustoupit. Po více než roce rozhodnutí velmocí určilo současnou hranici.

Později se psalo, že Češi listivě porušili dohodu. Ale mezi Polskem a Československem žádná dohoda neexistovala, pouze dočasná úmluva dvou místních orgánů, které vláda v Praze neuznala, takže neměla co porušovat. Jinou věcí je, zda poslat vojsko bylo nejlepším řešením z hlediska vztahů mezi oběma vznikajícími státy.

Jaké bylo postavení polské menšiny v meziválečném období?

Existovaly silné vlivy různých českých národních nebo nacionalistických organizací. Ne, že by někdo někoho násilím nutil posílat děti do českých škol, ale bylo lehčí propustit z práce Poláka než Čecha. Kromě toho český spolek zakládal vlastní školy, značně lépe vybavené než státní. Byla to aktivita českého občanského sdružení a nikoli státu, ale výsledkem bylo, že se polská komunita cítila odstrkovaná. Neboli bylo těžké být polskou menšinou. Ale existovaly polské organizace, politické strany, různé instituce. Kauza Zaolží začala hrát svou roli až na počátku roku 1934, když se stala záminkou pro vytváření protičeské atmosféry v polské komunitě. Vláda vcelku úspěšně ovládala veřejné mínění. Obsazení Zaolží bylo oceňováno jako velký úspěch.

Nikomu nebylo Čechů líto?

Ale ovšem, v některých novinách bylo možno najít projevy solidarity, možná nejvíc v židovském a levicovém tisku. Ale působila cenzura. O mnoha věcech nemohl tisk psát.

Je však známo, že působení polské správy, dosazené z Katovic nebo z Varšavy, rychle vyvolalo odpor velké části místních Poláků. Příchod polských vojsk vyvolal nadšení polských obyvatel, ale rychle se ukázalo, že to vůbec není takový ráj, jak si lidé představovali.

Místní obyvatelé trpěli pro ně nevýhodným kursem koruny ke zlotému, objevily se problémy se zásobováním, zhoršily se hospodářské vztahy. Vznikl problém, jak začlenit Zaolží do polské ekonomiky. V praxi to znamenalo snížení produkce a zvýšení nezaměstnanosti. Propouštěli se Češi, ta "cizí naplavenina na historickém polském území", ale velká část místních Poláků to hodnotila velmi kriticky. Bylo možné nemít v lásce českého úředníka, neochotného nebo dokonce hrubého vůči Polákům, ale něco jiného je úředník a něco jiného soused.

A jak bylo obsazení Zaolží Polskem přijímáno na Západě?

Bylo odsouzeno. Panoval názor, že Polsko se musí podřídit politice mocností. V té době jednalo samostatně a dělalo potíže; kdyby nebylo Polska, představitelé mocností by v Mnichově dokázali hladce a trvale vyřešit "československý problém". To se aspoň tvrdilo.

Přesto bylo Polsko na podzim roku 1938 na tom koncertu mocností také jedním z hudebníků.

Právě naopak.

Jak to, přece si vzalo svůj kousek z československého koláče?

Německo bylo mocností, bylo třeba s ním počítat. A Polsko bylo skrček, který větším nastavuje nohu. Nejdřív odmítalo spolupráci při francouzských a britských diplomatických pokusech, tedy nechtělo pomoci Československu, a potom v kritickém okamžiku se vetřelo s vlastními požadavky a vyvolalo zmatek, překázelo.

Kdy se změnil ten vztah k Polsku?

Až v březnu 1939, když Třetí říše porušila dohodu z Mnichova a vytvořila Protektorát Čechy a Morava. To byl pro britskou politiku šok. Po Mnichovu se očekával trvalý mír, Velká Británie podepsala s Německem smlouvu o neútočení, o něco později šla v jejich stopách Francie. Tvrdilo se, že všechno je v pořádku, protože Německo uspokojilo svoje teritoriální nároky. Je to paradox: v roce 1933 se čtyřdohoda neuskutečnila, neboť vládu v Německu převzal Hitler. V roce 1938 formálně žádná dohoda neexistovala, ale čtyři mocnosti spolupracovaly.

Po Mnichovu Hitler požádal o výstavbu dálnice přes "koridor" a o Gdaňsk. Polsko-německá jednání se konala v přísném utajení, takže Londýn měl obavy, že Polsko ustoupí a bude spolupracovat s Německem. Ale pro Německo Polsko přestalo být faktorem, který usnadňoval expanzi, a stalo se samo předmětem příští expanze. A to znamenalo, že celá střední Evropa se může ocitnout v rukou Třetí říše.

Uvědomoval si tuto hrozbu i Sovětský svaz?

Ano. Již 2. února 1938 v rozhovoru s bulharským diplomatem se Poťomkin, jedna z vedoucích postav sovětské diplomacie, vyjádřil velmi kriticky o zahraniční politice Polska. Domníval se, že Polsko si přeje válku s SSSR, ale bude poraženo, a potom může dojít ke čtvrtému dělení Polska. Užil právě tuto formulaci. Opakoval ji v listopadu 1938 v rozhovoru s maďarskými diplomaty, ačkoli předpověděl pouze útok Třetí říše na Polsko.

Ta prohlášení dělají dojem, jako kdyby představovala pokus dát Polsku varování. A možná skrytou nabídku Německu?

V Mnichově utrpěla sovětská diplomacie katastrofální porážku. Všeobecně se mělo za to, že Moskva nemá jiné východisko, než spolupracovat se Západem, vzhledem k ideologickému konfliktu s hitlerovským Německem. Ale Poťomkinovy výpovědi ukazují, že v sovětské politice se již tehdy vážně uvažovalo o možnosti spolupráce s Německem. Bohužel, Beck se ještě druhý den po uzavření německo-sovětského paktu o neútočení domníval, že je to léčka.

S Jerzym Tomaszewským hovořil Aleksander Kaczorowski.